

MÉHELY KÁLMÁN

**VÉDVÁM,
IPARFEJLESZTÉS
ÉS
KÖZJÓLÉT**

Különlenyomat
a „KÖZGAZDASÁGI SZEMLE” 1922. decemberi havi
számából

BUDAPEST, 1922

Védvám, iparfejlesztés és közjólét

Tartalom: „A vámtarifa stabil viszonyokat létesít.” – Védvám vagy iparfejlesztés? – A mesterséges iparfejlesztés mérlege. – Emberi természet és nemzeti jelleg. – A termelés elmélete. – Kisüzem, nagyüzem. Technikai tökéletesség vagy szociális egészség. Az industrializmus válsága. – A pénzkapitalizmus és a termelés. – Az Ipari Forradalom. – A rythmikus hullámzások visszahatása a termelésre. – Bekapcsolódás vagy izoláció?

Szükséges és időszerű-e vámtarifába kodifikálni, mai gazdaságpolitikai viszonyainkat, megkötésül és korlátozásul a jövő ismeretlen lehetőségei számára? Ily forrongó átalakuló időkben ajánlatos-e hosszabb lejáratú *stratégiával* dolgozni, ami megakadályoz a hirtelen változásokhoz való gyors alkalmazkodásban és a pillanatnyilag kínálkozó kedvező helyzetek kihasználásában? Nem könnyelműség, nem túlzott önbizalom-e ilyenkor tervrajzot kijelölni akarni a jövő fejlődés útjairól? Amikor csak szinte ináról holnapra élhetünk, nem kell-e a gazdaságpolitikai irányításában is szárnyaló ambícióinkat lecsökkenteni a *taktika* eszközeire, nagyszabású programmok, széles gesztusú front-harc helyett a guerillaharc aprólékos küzdelmeire? Igaz, hogy ez nélkülözi az átfontok stratégia egységességét és tervszerűségét, de viszont a legrugalmasabban hozzásimulhat a terep, az idő és a konjunktúra szeszélyesen változó esélyeihez.

Ha azonban a minket legközelebről érdeklő államok már leköttették magukat vámtarifáikhoz, úgy hogy már nincs miben reménykednünk, ha már mindenfelől íx tételekkel kell számolnunk, várfalakkal, amelyeket ellenünk emeltek, körülróltak, hogy megfojtsanak, vajjon a *gazdaságpolitikai* fegyvert is letegyük, *mintahogy* a *wilsoni* pacifista népszövetségi szólamokban hittünk és megjutalmaztattunk? Olyan ez, mint az általános fegyverkezés. A védvámosság és a militarizmus ikertestvérek, a 19. század két átka, járványos betegség, amitől egyetlen nemzet sem szabadulhat meg önállóan, a többtől függetlenül

nem szabadíthatja fel magát, mert nyomban a többiek zsákmányává tesz. A közfelfogásnak kell egyetemesen megváltoznia, nem járhatunk külön utakon, azt kell tennünk, amit a többiek tesznek, alkalmazkodnunk kell a korszellemhez.

Tegyük fel, hogy bizonyos befejezett helyzetek kényszere folytán a vámtarifa megalkotását nélkülözhetlennek és sürgősnek tartanok. A kérdés most már az, *hogyan legyen* megcsinálva? Legyen alacsony, mérsékelt vagy prohibítív jellegű, agrár vagy ipari, a nyersanyagtermelést tehát a tökélet támogatja avagy inkább a minél magasabbértékű kikészítő munkát? Hogyan történt a vámtarifa megtervezésénél *az egyetemes nemzeti érdek* kipuhatólása és megállapítása? Azt mondják, hogy a különböző érdekeltségek meghallgatásával. Jó; elhiszhetjük hogy a vasipar, a textilipar és a különböző nagyipari kartell -, irodák képviselői nagy szaktudással és eréllyel képviselték gazdáik érdekeit. Ámde ki képviselte *a valódi közérdeket*? Gazdátlan árva, ismeretlen vendég ez, aki hangtalanul bújik el a magánérdekek viharos érvényesülése előtt. De hiába is igyekszünk kipuhatólni a közvéleményt,, ez. vajmi. ritkán fedi a nemzeti köz jóllét valódi érdekeit.

Valóban jó, tökéletes, mindenkit kielégítő, tudományos objektív! társ vámtarifát nem lehet csinálni. Minden vámtarifa csak egyes rétegek számára lehet kedvező, egészben azonban mindig csak rossz lehet. Oly súlyos ellentéteket kellene kiegyenlítenie, egyszerre hideget és meleget fűjni, amit nem lehet. A feladat megoldhatatlan és a megoldás abszurdításán csak úgy lehet enyhíteni, ha minél alacsonyabbak a vámtételek, tehát ha minél kisebb a sérelem.

Mindenekelőtt arra kívánok rámutatni, hogy *Ferenczi Izsó* igen tisztelt előadó ur múltkori exorzéjának címe nem fődte az előadásának valódi tartalmát. A cím szerint „*Az új autonóm vámtarifát*”, kellett volna bemutatnia, megismertetni közgazdasági politikánk mai irányeszméit és a vámtarifa célzatait, az eszközöket és módszert, hogy láthassuk, *mi, hogyan és mi célból készült* a vámtarifa különböző csoportjainál. Azt hiszem, az előadás címe alapján jogosan erről várhattunk tájékoztatást. De egyelőre csak egy igen szépen kidolgozott apológiát kaptunk *a protekcionizmusról általában* és annak hangoztatását, hogy nekünk az eddiginél sokkal messzebbmenőleg védvamos vámtarifa kell. Ebből tehát, meggyőződhetünk arról, hogy *az első magyar autonóm vámtarifa szakított a zsenge ipar támogatási elvvel és a prohibíció vizeire evezett*. Az előadó úr ezt elég őszintén és nyomatékkal hangsúlyozta: alacsony védvám nem ér semmit. Ha már véd vám, akkor legyen kiadós. Oly magasra legyen megállapítva, hogy megszüntesse az importot. Minél magasabb a védvám, annál erősebb az iparfejlesztő

és többtermelésre ösztönző hatása. Mi a mai államfentartás gazdaságpolitikai alapfeltétele? A pozitív budget, fizetési és kereskedelmi mérleg, Minél többet kivinni, minél kevesebbet behozni. Minden áron „forszírozni kell a kivitelt, ha lehet iparcikkekben, ha nem lehet úgy nyersanyagban, emberben; csak a kereskedelmi mérleg statisztikai számoszlopai ne mutassanak deficitet. A külföldi verseny kizárása és a belső fogyasztási területnek a védvámval fölemelt árak mellett a hazai termelés számára való biztosítása, a magasabb árak és a piac lekötése oly kedvező atmoszférát teremt, amelyikben a termelő munka fölpezsdül. Olyan ez mint a tavaszi napfény és a májusi eső hatása a termésre.

Ezek apodiktikus megállapítások, amelyek bizonyos *óhajtott* feltevéseket *befejezett* lényeknek minősítenek. Milyen nagyszerű lesz, ha hatalmas gyáripárunk fog a vámvédelem következtében kinőni! Milyen jó dolga lesz az állami pénzügyeknek, a mezőgazdaságnak, a kereskedelemnek, a fogyasztók millióinak! *Idem per idem* érvelés. Azt mondja: „a vám jó, mert ipart teremt” pedig csak így helyes: „a vám jó, *feltéve* hogy ipart teremt.”

Nem elméleti kérdés ez, hanem tisztára politikum. Nem az elméleti igazság a döntő-, hanem az időszerűség és a helyzethez idomított legcélszerűbb megoldás. Az életben gyakran megbuknak a legszebb elméleti konstrukciók és vígan érvényesülnek az elméleti abszurditások. „*Az elmélet szinte egyhangúlag elveti a protekcionizmust, a gyakorlat viszont majdnem mindenütt védvámos.* Ennek az oka egyszerűen az, hogy a vámpolitika irányát nem a teória, hanem a gyakorlati anyagi érdek állapítja meg, a vámtarifát oly szakértők csinálják, akik egyúttal az érdekeltek. *A nemzeti elzárkózás szelleme és a nagyipari kartellek politikai és gazdasági dominációja döntik el a kérdést, és nem a közjólét mérsékelt és józan kívánalmi és még kevésbé a tudomány elfogulatlan megállapításai.* Nem a termelés géniusza, hanem a termelők iffikája és erőszakossága dominál. Már pedig *a termelők érdeke ellentétben áll a termelés érdekével.* Minden létező a későbbjövő versenytársnak ellensége, mert ez az ő saját életviszonyait megnehezíti. Kétségtelen tehát, hogy a termelőkre bízni a termelés növelésének közjóléti érdekeit annyi, mint kecskére bízni a káposztát.

Vámtarifa-tervezetünk indokolása és vezető.. motívumai a hallottak szerint a következők:

1. *A vámtarifa megalkotása halaszt hátiambul sürgős, mert megteremt a stabil gazdasági viszonyokat, ami minden nyugodt termelésnek előfeltétele.*

2. *A védvám ipart, többtermelést teremt, még pedig cmnél erősebben, minél közelebb áll a prohibícióhoz.*

3. *A gyáripari termelés és az export forszirozása boldogulásunknak egyetlen útja és ennek a védvám a leghathatósabb biztosítóka.*

Vizsgáljuk át e tételek helyességét, nem a szabadkereskedelmi doktrína, hanem az *egyetemes nemzeti közjólét* szempontjából. A nemzeti közjólét gazdaságpolitikája bár elismeri a termelés elsőrangú fontosságát, mégsem tartja helyesnek sem az egyoldalúan termelői, sem a fogyasztói, sem a kereskedői, sem az ipari, sem az agrár gazdaságpolitikát. Nem egyoldalúan liberális, sem nem konzervatív, sem nem szocialista. Hanem mindháromnak okos. és józan keveréke. Mindent megóv és alkalmaz, ami abszolút haladást és hasznot jelent, tehát nem vet el semmit csak azért, mert, régi és nem fogad el semmit csak azért, mert új. A liberalizmus szocializmus nélkül az egyeduralom, a szocializmus liberalizmus nélkül a tömegzsarnokság. Ne lehessen zsarnokság se az egyes, se a tömeg részéről. És senkise, kívánjon előnyöket más megkárosításával, hanem csupán a saját alkotó tevékenységétől. Nincs lényegbeli különbség szabadkereskedelem és védvámosság között, csak mennyiségbeli különbség van, épp úgy mintahogy nincs „hideg”, csak a meleg több-kevesebb hiánya. A szabadkereskedelem, oly védvámosság, amelyiknél a vámtételek igen alacsonyak. Épp így nincs „termelői” és nincs „fogyasztói” gazdaságpolitika. Mindenki termelő és egyúttal mindenki fogyasztó. Attól függ, hogy bizonyos időpontban kit mely oldalról nézünk. Nincs különbség a különböző foglalkozások tisztessége és közhasznossága között. Csak legyen valóban tisztességes és közhasznú. Mindent lehet jól vagy rosszul csinálni. Csak jó vagy rossz határfok van, az egyetemes közjóléti gazdaságpolitika törekvése tehát az anyagi és lelki értékeknek minél tökéletesebb hasznosítása és a veszteségeknek minél gondosabb elkerülése. A társadalmi együttműködés gépezetének határfokát kell tökéletesebbé tenni, ahogy a technikai tudományok teszik a természeti erővel és anyagokkal. *Humanizmus és szelekció*, az egyéni képességek fölfejllesztése a kooperáció szellemében, az életstandard emelése a kulturális színvonal emelésével és a gazdasági eszközök megadásával, demokratikus jövedelmi és vagyoneeloszlás, egyes nagy vagyonok helyett a polgári jólét általánossá tétele, semmi protekció, semmi kiváltság, semmi monopólium: ez a közjóléti gazdaságpolitika credója.

Ennek szellemében a fenti apodiktikus. megállapításokkal szemben a következő tételekből indulok ki:

- a) *a védvám erősíti a belső monopóliumokat,*
- b) *a monopóliumok elfojtják a termelő erőket,*
- c) *tehát a védvámosság csökkenti a termelést.*

A cáfolás és bizonyítás a következő vizsgálatokat igényli:

ad 1): milyen reláció áll fenn a vámtarifa és a gazdasági viszonyok stabilitása között?

ad 2): milyen a védvám és a termelés között?

ad 3): milyen az industrializmus és a nemzeti közjólét között?

ad a): A védvám hatása a kartellképződésre.

ad b): A kartellek hatása a termelő erőkre.

ad c): A termelés valódi tényezői.

Nem a védvám mint olyan, hanem a termelés az, ami érdekek. Hogy a védvámosság hatásait egyoldalúság nélkül kinyomozhassuk, *a termelés elméletéből kell kiindulnunk*. Meg kell állapítanunk a termelés valódi belső ösztönző tényezőit, az emberi természet és a nemzeti jelleg, a korszellem és a közgazdasági rythmikus hullámzások befolyását. a nemzeti társadalom egységének és az alkun megszilárdulásának külső és belső érdekeit, amennyiben a vámtarifa által alteráltatnak.

Természetes, hogy ily szűk keretek között csak gondolatok vázlatos fölvetésére szorítkozhatom, csak színvázlatra, a markáns vonások és vezető színfoltok kidomborításával.

„A vámtarifa stabil viszonyokat létesít.”

Az ipar és vállalkozás előfeltétele a biztonság, a nyugalom, a kalkuláció lehetősége. Megteremti-e ezt a nyugalmat és stabilitást a vámtarifa? Békés, konzerválódó időkben igen. De forradalmi és háborús időkben a védvámnak ez a csillapító befolyása teljesen hatástalan. Ezt a nyugalmat és kibontakozást csak a nemzetközi feszültség lecsitulása és új egyensúlyi helyzetbe való lehiggadása adhatja meg. Sajnos amit a diplomaták és a különböző érdekeltségekhez tartozó uszítók elrontottak, ezeket az új gordiusi csomókat valószínűleg megint csak a kam fogja megoklítani. Európa egyensúlya csak újabb háborúk és társadalmi forradalmi átalakulások után fog helyreállhatni. Ez a külső és belső egyensúly a nagy háború után egy status quo jellegű békével, a wilsoni elvek szellemében létrejöhetett volna. A külpolitikai békés ki kapcsolást azonban megghiúsította a párisi béke, olyan új térképet szabván ki Európának, amellyel új háborús összeütközések sárkányfogait elvetette. A belső társadalmi egyensúly felé haladó új demokráciát pedig győzelmi útjában évtizedekre visszavetette az orosz bolsevizmus. ami nemcsak az uralkodó osztályokat, hanem még a dolgozó polgárságot, sőt a munkásság széles tömegeit is visszariasztotta az eddigi utón való továbbhaladástól és ezzel módot nyújtott a reakció megerősödésének, miként a jakobinusok túlzásai a Szentszövetség felszázados uralmának, A hosszú háború összes áldozatai és vívmányai megsemmi-

sültek *Lenin* és *Clemenceau* művén. Teljes bizonytalanságban tengődünk, csak máról holnapra, a világtörténelem, az emberiség kultúrtörténelmének egy hosszú vajúdo korszakában.

Ezen a vámtarifa mitsein segíthet. Semmivel sem kalkulálhatunk nagyobb biztonsággal, akár van vámtarifánk akár nincs, mert a nemzetközi politikai helyzet előreláthatlan változásai szerint bármikor szükségessé válhatnak ettől eltérő tilalmak vagy engedélyek. Az állam másféle érdekei minden gazdaságpolitikai számítást keresztülhúzhatnak. Ilyen bizonytalan időkben kezünket 10 évre megkötni vagy bilincseket jelent, amelyeket önmagunk kovácsolunk magunkra, vagy oly új törvényt amelyet azzal a tudattal alkotunk, hogy úgysem fogjuk betartani.

A kiindulási alapot *az általános politikai helyzet* állapítja meg. Csak ennek ismerete alapján csinálhatunk *gazdaságpolitikát*, és csak ennek a keretei között *vámtarifát*. Ez a természetes sorrend, amit nem lehet visszajára fordítani.

Védvám vagy iparfejlesztés?

Melyik halálosabb eszköz a nemzetbeli rejtőző produktív erők kifejlesztésére, avagy mily módon tudok gyorsabban megnyerni külföldi vállalkozókat „gyárak létesítésére”? Kétségkívül gyorsabban sikerhez juthatok a mesterséges iparfejlesztés közvetlen eszközeivel, a termelési prémiumokkal, a közvélemény előtt annyira népszerűtlenné vált szubvenciókkal, mintsem a védvámokkal. *A védvám ugyanis teljesen passzív tényező.* Főlemeli az árakat és monopolizálja a piacot; e kettős előnnyel való kecsegtetéssel véli a belső és külföldi termelő erőket előcsalogatni és a legmesszebbmenő erőfejlesztésig felfokozhatni. A védvám os- országban a fogyasztók tehát a nyílt fogyasztási és forgalmi adókon kívül még a védvámval is egy burkolt fogyasztási adót fizetnek az államnak és külön prémiumot a hazai termelőnek, amely prémium a vámvédelem mértékével egyenlő nagyságú. Ha hazai terméket fogyasztanak, úgy a fogyasztási adót a termelőnek fizetik, ha külföldi árut. akkor az államnak. A szubvenció rendszerénél ellenben a fogyasztást semmiféle áldozat sem terheli, az állam sem kap bevételt, mint a vámnál, hanem a szubvenció költsége egyedül az államot terheli.

A védvám egyetemes jellegű, a szubvenció személyes jellegű. Éppen ez az előnye és együtt a veszélye. Előnye, mert közvetlenül ráirányítani lehet az állam támogatását arra az iparágra, sőt arra a vállalatra, amelyiknek minél gyorsabb fejlődést általános és fontos közgazdasági érdeknek tekintjük. Az állam egész erejével közvetlenül az

arra érdemesnek tartott vállalkozó mellé áll, és annak működését állandóan ellenőrizve, őt oly mértékben támogatja, amennyire a feltételeknek megfelelt. Nem kell tehát az egész országnak szenvedni és áldozatokat hozni, mint a védvámnál, amit esetleg csak egyetlen vállalat élvez.

A szakszeri! irányítás, ellenőrzés és nyilvántartás a közvetlen iparfejlesztés előnye a védvám passzív jellegű eszközével szemben. De ugyanez egyúttal a veszélye is. Mert egyes személyek számára juttatandó közvetlen kedvezésekről lévén szó, lehetetlen elkerülni a politikai és személyi befolyások szerint való pénzosztogatás vádját. Immorális a szubvenciók politika, mert ha valójában bármily intakt is bir maradni, a közvélemény ezt nem hiszi el róla és ha az egyik ember kap, a másik meg nem kap az állami húsosfazékból, ezt menten kész korrupciónak és panamának tulajdonítani, nem pedig az illetők arravalósága közti különbözőségnek. Ez mindenkit, arra indít, hogy magának minél hathatósabb protektorokat és kijárókat keressen, az érvényesülés egyenes utjai kihálnak, és a mellékösvények benépesednek. Egy idő múlva annyira lehetetlenné válik az ellenük való védekezés, hogy az egész iparfejlesztési akciót be kell szüntetni, egyelőre vagy végleg, vagy legalább is visszatérni a szubvenciók közvetlen eszközéről a mindenki által egyformán és minden külön engedélykérés és eljárás nélkül igénybevehető általános nevelő és fejlesztő eszközökre.

A közgazdasági elmélet szempontjából érdemes volna megállapítani a mi valóban nagy erővel és lelkesedéssel intézett iparfejlesztési akciónak mérlegét, de *a valódi* mérlegét értem, az összes előnyös és hátrányos, közvetlen és közvetett eredmények és visszahatások latba vetésével. Mert az a módszer, amelyet az iparfejlesztés hívei rendszerint alkalmazni szoktak, a statisztikai eljárás kétsékvül hibás. Ugyanolyan, mint amilyen a védvám eljárása, aki a külkereskedelmi statisztika számoszlopaira merevíti tekintetét és azoktól elbűvölten a számszerű eredményekre esküszik. Hát pedig a statisztika egy borzasztóan veszedelmes tudomány, amilxil azt lehet kihozni amit akarunk. Nem hiába tapadt hozzá két szállóige: *Eötvös Károlyt*, hogy a statisztika annak az esze akinek nincs, és *Wekerle Sándoré*, aki tételeihez állítólag utólag csináltatta meg a megfelelő statisztikai megalapozásokat. Mert a közvéleménynek imponálnak a számtáblázatok és neon firtatva c számok eredetét, vakon elfogadja azoknak végeredményeit. A közönség csak a számokban bíz. Jól van, kap számokat, Aki maga is megpróbálkozott statisztikai horoszkópok szerkesztésével, az megismerhette, mily rengeteg hibaforrással kell megküzdeni és hogy as eredményeket mennyire befolyásolja. öntudatosan vagy öntudatlanul is

az a szándék, az a vágy, amit a számok csoportosításával kielégíteni óhajtanánk. A világnézet és osztályhelyzet szerint mást és mást lehet a számokból kiolvasni; ezért is oly népszerű a statisztika, mert mindenki megtalálhatja benne azt, amit akar és bizonyíthat vele úgy, ahogy, akar. A közönség összetéveszti a statisztikai számokat a matematikai tudomány örökkévaló igazságaival és az ezekből kiáradó presztízse egészen tévesen a statisztika számtételeire is alkalmazza. Már pedig ezek a bizonyos időpillanatban fölvetett keresztmetszetek nem adnak magyarázatot a lényegről, a fejlődés motívumairól és irányáról és a fölgerjesztett indukcióhatásokról, arról a sokféle imponderabiliáról amellyel az olyan erőszakos eszköz alkalmazása jár, amilyen például az iparfejlesztés vagy a védvám. A statisztika csak nyugalmi állapotban lévő jelenségek számszerű jellemzésére alkalmas: csak statikára, de nem dinamikára.

Ezért nem szabad az iparfejlesztés eredményeit sem pusztán a szerint mérlegelni, hogy hány gyárunk volt 1900-han, mennyi 1910-ben vagy 1920-ban, hány munkással és lóerővel, mily értékű termeléssel, és az összes gyarapodást egyszerűen az iparfejlesztési akció eredményének tulajdonítani. *Fost hoc ergo propter hoc*. Amivel a húsz év alatt iparunk fejlődött, ez az általános közgazdasági és kulturális fejlődésünknek és az európaszerte mutatkozott egyetemes föllendülő konjunktúrának sokkal nagyobb mértékben tulajdonítható, mintsem annak a mesterséges akciónak, amelyik a konjunktúra dagályával együtt följebb emelkedve a dagály előidézését, önmaga művének tulajdonítja. A háború előtti évtizedekben kitört gazdasági imperializmus a nemzetek indusztriális erőinek nagyszerű föllendülését eredményezte. Ahol a kormányok semmiféle iparfejlesztési akciót sem csináltak, ott is ugrásszerű nekilendülést láthattunk. Hogy mi mennyire juthattunk volna, ha történetesen a szubvencionálás helyett a gazdaságpolitika más egyetemes és általános eszközeit alkalmazzuk, hogy a fejlődésből mi tulajdonítható e mesterkelt eszközöknek, főképp pedig, hogy ezen eszközök alkalmazása micsoda hátrányos következményekkel járt, minderre az említett termelési statisztika nem ad választ. Csak azzal büszkélkedik, hogy ennyi meg ennyi új gyár alakult, de nem mondja meg azt, hogy ez nem járt-e túl sok áldozattal, más vállalkozások eltiprásával.

Példáid vegyük az automobilgyártás meghonosításának esetét. Amikor a közönség igénye 1906-1910 körül nálunk is már annyira megnövekedett, hogy az autóbehozatal milliós tételei alapján a saját gyártás kifejlesztésére gondolhattunk, az állami iparfejlesztési akció egyenesen fékezőleg, visszafejlesztőleg hatott a jelentkező próbálkozá-

sokra. Ugyanis az aradi Westinghouse gyár jelentékeny szubvenciót kapott; más autógyár már nem kaphatott segílyt, mert hiszen á hazai fogyasztás ellátására ez az egy gyár elegendő volt és ha más gyárakat is támogattunk volna, ezzel ennek a már meglévő gyárnak az exisztenciáját rontottuk volna. Ezzel a logikával a későbbjövő jelentkezőket rendre elutasítottuk, pedig ki tudja, köztük hány oly vállalat volt, amelyik sokkal több eredményt tudott volna felmutatni mint az, amelyik véletlenül elsőnek jelentkezővén az egész iparágra jutott támogatást magának lefoglalta. Ezzel a segítséggel aztán természetes, hogy hors concoure állott és verte az új aspiránsokat. Az első gyárnak juttatott támogatás tehát határozottan depresszív hatású volt, mert az ugyanily irányba törekvő erők érvényesülését megakadályozta.

Ahogy a vámtarifát nem tudom megszerkeszteni anélkül, hogy az egyik iparágnak adott előny a termelés más ágazataira a legkárosabb visszahatást ne gyakorolná, épp így alig van szubvencionált vállalat, amelyiknél nem lehetne kinyomozni és megállapítani azt, hogy keletkezése nem abszolút haszon, sőt hogy az általa okozott áldozatok a hasznot meghaladják. Vegyünk egy más jellemző esetet. Mindenáron akartuk forszírozni a faipari szerszámgépek gyártását és a gépsegélyben részesült összes aszталosokat ennek az egyetlen hazai gyárnak a gyártmányaival nyomorítottuk meg. Tönkretettük aszталosiparunk fejlődését a gépgyártásnak, illetőleg ennek az egy gépgyárnak az érdekében. Történetesen, – és ahogy monopolisztikus helyzet biztosítása esetén mindig bekövetkezik, ez a gépgyár biztosítottak látva a piacot, mitsem törődött a gyártmányainak tökéletesítésével, a külföldhöz képest mind messzebb 'hátramaradt és az állam egész erőlködése csak a káros eredménnyel járt. Mi a nemzeti közgazdaság szempontjából fontosabb: az, hogy néhány gépgyárral legyen több, avagy az, hogy a közfogyasztás, más iparágak ezernyi vállalata minél tökéletesebb gépekkel dolgozhasson? Kétségkívül az utóbbi a fontosabb. Ugyanígy a kerékpár- és varrógépgyártással is hiába erőlködünk, és egyetlen ily gyárunk kedvéért vámtételben és szubvencióban az államot és fogyasztásunkat évtizedeken át hiábavaló módon károsítottuk. Viszont meg más iparágak tán Joliban fejlődtek volna, lia nem nyomják, el ezeknek fejlődését egyes túl nagy vállalatok mesterséges támogatásával.

A szubvenciók rendszer minden kívülállóban rossz vért szül. gyanakvást kelt és mindenki szentül meg van győződve arról, hogy ez nem ment egyenes úton. És mindez országszerte elkedvetlenítőleg hat, az előnyben részesített iparos igyekezetét ellanyhítja a nyert támogatás, a többiekét a szenvedett igazságtalanság érzete. Az egyenlő el-

bánás elvét nem lehet gyakorlatilag megvalósítani; sőt minél merevebben alkalmazzuk, annál súlyosabb sebeket ütünk-másfelé.

Az iparfejlesztés, értve a szubvenciók iparfejlesztést, tehát közvetlenebb eredményekkel jár mint a védvám, de éppen amiatt mert agresszívebb eszköz, a fölgerjesztett reakció is élesebb erővel nyilvánul meg, a hátrányos következmények is erősebb visszahatással érvényesülnek.

A mi lelkesedésünk annál hamarabb ellankad, minél hevesebben gerjesztjük lángját. Ahogy a 40-es évek *Magyar Védegyletéről Metternich* megmondotta: „Der Verein ist auf *Knalleffekte* berechnet, er ist, ein *Feuerwerk*, aber keine zu nützlicher und gedeihlicher Nahrung bestimme *Kochanstalt*.” Hasonló hatású és rövid életű volt a nagy „tulipán”-mozgalom 1906 tavaszán, amelyikhez még a tulipán-jelvényeket is Bécsben gyártották, de azért a hazafiak büszkén viselték, azzal az öntudattal, hogy most már Hungária nyugodtan alhat. Kétségtelen, hogy iparfejlesztési akciónknak sok komoly és értékes eredménye is volt, de az a túlzott láрма és reklám ami kísérte, Ausztriában és Csehországban komoly aggodalmat, keltett, ott pedig német alaposággal és cseh szívóssággal szoktak a dolgokhoz látni. A mi agitációnk végeredményben igen hathatós buzdításul szolgált az *otthoni* ipar fölgerjedést számára. Mert a gyanakvás és a félelem mindent megnagyítva lát, és többet hittek el rólunk, mint ami „a valóságban volt. Minthogy pedig ez a régóta amortizált, nagyobb tőkájú, képzetesebb munkaerővel rendelkező ipar csekélyebb ösztönzésre is tevékenyebben reagált, bár mi is fejlődünk, relatív helyzetünk mégis rosszabbodott. Már pedig a nemzetek közötti versenyben is, akár a munkabéreknél, a nivellálás, a relatív fölény vagy elmaradás fontosabb, mint az eredmény abszolút magassága.

Ezt az egész kitérést az iparfejlesztésre azért láttam célszerűnek, mert az ily analog példákkal jobban lehet rávilágítani azokra a leküzdhetlen nehézségekre, amivel a vámtarifa megszerkesztése jár. Lekötünk az egyik iparágnak adott védelemmel más iparágakat a maguk fejlődési vitalitásában, aminek érvényesülése pedig tán még fontosabb lett volna. Teória az egész védvámosság, amit a kereskedelmi mérleg statisztikai táblázatai hibásan támogatnak.

Emberi természet és nemzeti jelleg.

A közigazdasága jelenségek megértéséhez csak a lelki tünetmények helyes felfogása útján juthatunk el. A közigazdasági gondolkodás csupán *valószínű*, de nem *biztos* eredményekhez bír juttatni, de ezekhez is csak úgy, ha minden esetet külön-külön analizálunk, az összes kap-

csolatos tudományok műszereivel végigmérlegelve, kombinációikat felállítva, kikutatva és eliminálni igyekezve a hibaforrásokat és különleges figyelemmel vizsgálva az indukált ellenhatásokat. Mert felfogásunkat- és cselekedeteinket nem elég aszerint mérlegelni, hogy mi mit fognánk hinni és tenni, hanem hogy mit fognak erről gondolni *mások*, a körülállók és a távolabb állók, és hogy bennük miféle elhatározásokat indítunk útnak. Minél nagyobb az áramlás sebessége, annál erősebb a gerjesztett ellenindukció, annál erősebb a reakció. A mechanisztikus világnézet a saját elhatározása szerint vélt cselekedetni az élők világában is ugyanúgy ahogy az élettelen anyagok és természeti erők terén megszokta és amely téren a 19. század technikai fejlődése oly nagyszerű eredményeket teremtett. Ámde az emberi társadalom életében nem a mi akciónk tényei, hanem a mi cselekvésünk által *a környezetben gerjesztett és a nem várt hatások* a fontosabbak, és ezek a döntők.

A közgazdasági jelenségek magyarázatát és törvényszerűségeit boncoló spekuláció annál könnyebben megy, minél homogénebb az illető nemzet. Minden nemzet több-kevesebb népfaj. keveréke; a történelmi és a mil'ő azonban hosszú időtartamú zavartalan érvényesülés esetén a heterogén keveréket egynemű vegyületté tömörítheti. Így az angol faj homogenitását, a vegyületesi processzus zavartalanosságát biztosította az ezüst-sziget boldog izoláltsága, amelyre idegen hódító lába soha nem taposott, ugyanúgy az amerikai nemzetét, ahol még a természet rendkívüli adományai is' óriási erővel gyúrták közös anyagba az e katlanba öntött különféle elemeket. De viszont sehol sem oly nehéz mint Magyarországon, ahol a legkülönfélébb népfajiságok és társadalmi osztályok közvetlen és reflektált hatásait kell minden adott esetben külön-külön figyelembe venni.

A nemzeti jelleg végigvonul a nemzetet alkotó összes népfajokon és társadalmi osztályokon és az egyén tevékenységét is fatalisztikusan befolyásolja. Az ország kormányzása, a városok gazdálkodása, a falu közigazgatása, a mágnások, a gentry, a polgár, a paraszt, az ipari munkás mind ugyanazokat a karakterbélyegeket viseli. *A könnyű élet szeretetét és a bábáskodás szeretetét.* A magasabbra törtetés indító motívuma vajmi gyakran a kevesebb munka és a hatalommal való visszaélés élvezete. A rendszer nálunk nem az, hogy minél magasabb az állás, annál nagyobb emberi kvalitásokat kíván, nagyszabású vezető képességeket, művészi ihletet és egyetemes tudományos képzettséget. A vezető pozíciók nálunk rendszerint színekurák, öröklés és pajtáskodás, párt- és csoportérdek zsákmányai. Az arravalóság, a felkészültség hiánya a hiányzó presztízst erőszakoskodással igyekszik pótolni.

A faluban tegyük meg bár a legszelídebb parasztgazdát bíróná, nyomban basáskodni kezd. Nemcsak a tekintélyszerzés hivatali szükségletéből, atavisztikus hajlandóságból vagy a török idők emlékeiből, hanem egyszerű utánzásból is. Amerre csak nézünk, mindenütt csak erőszakoskodást tapasztalhatunk. Mily hosszú az ut *a hatalmi államtól a jogállamig* és innét *a kultúr államig!* *A hatalmi államban minden kaszárnya;* az iskola, az egyház, az állam. *A kultúr államban minden iskola;* a kaszárnya, az egyház, az állam, minden az emberré nevelést szolgálja, akár a hangyaállam az ideálunk, akár az emberiségnek oly tökéletesítése, ami fölöslegessé teye magát az államot.

Az egyenrangú független polgárok társadalma helyett a társadalomnak úr és szolga, kastély és viskó, nagyvagyon és nincsetlenség, kényúr és joztalanság szerint való felosztása az ipari fejlődés irányzatának alaptónusát is megadja. A más verejtékes munkájából való elősködés és a basáskodás kedvelése az ipari vállalkozás terén is érvényesülést keres és a védvámosságban hathatós támogatásra talál.

Primitív mechanisztikus felfogás az, amelyik *az embert, természetét, sajátosságait változatlan konstans tényezőnek tekinti*, és nem gondol arra, hogy nyomban mennyire megváltozik az ember természete, lelkülete, jelleme, amint megváltozik az osztályhelyzete. Minden sikerhez jutott egyén vagy elv konzervatívva változik, tehát ellenségévé válik a további változásoknak, az új érvényesülés egyetlen lehetőségének. Mily diametrális ellentétessé válik a proletár világnézlete azon nyomban, ha munkaadó lesz belőle! Milyen más lesz a nincsetlen zsellér, hogy lecsitul, mily óvatossá válik a háborgása és forradalmi hajlandósága, – amit éppen az okoz, hogy bármiféle változásból nincs mit veszítenie, tehát csakis nyerhet, – amint saját tulajdonába emeljük, amint van mit féltenie.

Egészen természetes fejlődési folyamat tehát az, hogy amint a termelők magukat a belső fogyasztási piacon idegen versenytől biztonságban, megóva érzik, összetalálkoznak abban a vágykozásban hogy most már a saját egymásközi versengésüket is akasszák a szögre és osszák fel maguk között a birodalmat, úgy hogy minél, kevesebb legyen a gond és a fáradság és minél több a haszon. Az ilyen kötött piacon a vállalkozás rizikótétele megszűnt; csak nyereség érheti, de veszteség nem. A városi gazdálkodás korában is a céheknek legfőbb törekvése volt az árak emelése és a konkurrencia letörése. Ez vezetett a céhvilág elrothadásához. A nemzeti államok közgazdaságánál a városi határok az országhatárokhöz kitolódtak és a belső piacon a kartellek léptek a céhek helyébe.

A helyes közgazdasági gondolkodás nem korlátozódik a jelen-

ségek pusztá logikai kapcsolására, hanem folyton *az embert* vizsgálja, a jelenségek által megváltoztatott millió okozta visszahatások eredményeiben. Az új millió átalakítja az embert és ez a megváltozott ember viszont újból visszahat a millióra. Ez az új millió megint új ellenhatásokat kelt életre és indít útnak, és ez az örökös mozgás, változás, mint a végtelen csavar, sohasem jut nyugvóponthoz, stationár állapothoz, amelyik statikai alapon való megfontolásokat megengedne, hanem mindig és mindent dinamikai jelenségeinek egész bonyolult és tarka halmazával kell vizsgálni.

A közgazdasági gondolkodás tehát nagyon megbízhatlan volna, ha csupán magát a közgazdasági jelenséget vizsgálná mechanikus logikával és nem az embert, a maga lélektani változásaival, amelyek minden külső behatásra történt. a legkülönfélébb módon reagálnak. De a közgazdasági élet változásai nem csupán azokban az emberekben idéznek fel lelki visszahatásokat, akikre közvetlenül vonatkoznak, hanem mindenki másra is és az élet minden más jelenségeire is. Indukciós jelenségek, mellékáramok, a nem várt visszahatásoknak egész légiója keletkezik, amely indirekt hatások a kontemplált eredményeket megsemmisítik. Társadalmi élettan és lélektan nélkül az egész közgazdaságtudományi gondolkodás légüres térben élettelen bábfigurákkal való játszadozás, amiből az élet megértésére és irányítására csak egészen téves következtetések származhatnak.

Az életben lélektannal és tömeglélektannal, látható és láthatatlan, biológiai és misztikus erővel, értelmi és érzelmi tényezőkkel, várt és nem várt hatás tünetenyekkel kell számolnunk. A materiális világban, a holt anyagok közt $2 \times 2 = 4$, az emberi társadalomban azonban $2 \times 2 = 5$ vagy csak 3. Minél többet eszünk, annál éhesebbek vagyunk. Minél többet alszunk, annál álmosabbak, minél lustábbak, annál fáradtabbak. Egyedül, egyénenként többet dolgozunk, mint csoportban, közös munkán, mert mindenki fél szemmel a másikat figyeli, nehogy ráfizessen. A magyar természetre különösen káros a biztonság és a jólét. Olyan vízfolyás, amelyik folytonos mozgást kíván, mert különben megposhad. A jólétben elalszik, ellustul, erkölcsileg, kultúrában, közjólétben lehanyaglik. Ilyen az ipar is. A túlságos biztonság és hatalom tudata megrontja.

A termelés elmélete.

Termelés = értéknövelés. Nyereség = ár – költségek. Minél magasabb az ár és minél alacsonyabbak a költségek, annál nagyobb a nyereség. Tehát fel kell emelni az árakat és lenyomni a költségeket. Mindkét irányban egyszerre működik a védvám, ami prémiumot ad a

vámparitásig és fölmentést a kereskedelmi és vállalkozási költségek alól, Tehát csak ezt az ösztönző, csábító, vonzó erőhatást kell működésbe hoznunk, hogy a termelő erők menten nekibuzduljanak.

E feltevés szerint a nyereség vágya a termelés legfontosabb ingere; a védvámval tehát olyan nagy nyereségi lehetőséget állítok elő, amelyik ezt a vágyat alkotó erővé és munkakészséggé sűrítse. A termőképesség tehát megvan, csak szunnyad, fel kell ébresztem, mint az alvó királynét. Ez a feltevés kétségkívül téves, mert a termelés tehetsége, ha *természeti adomány*, akkor művészi alkotó képesség, mint a feltalálói, ami pedig teljesen független anyagi szempontoktól. A termeléssel foglalkozók túlnyomó részénél azonban az éhez szükséges ismeretek nem a születés, hanem a *tanulás adományai*; a becsületes kereseti életpálya kellékei: tehetség, szorgalom, jellem. A nyereségi lehetőség ezt a jóra való nagy átlagot sokkal kevésbé csábítja, mint inkább a pálya tisztessége, biztonsága, belső lelki tartalma. Az olyan termelők, akiket csak a nyereségi lehetőség' ösztökél, nem a nyeresége, hanem csak a *nyereszkedési lehetőség* kiaknázására fektetik minden igyekezetüket, ami a termelés valódi érdekeivel többnyire ellentétben áll.

A termelés vállalkozás, amihez kell pénzügyi kalkuláció, rizikó vállalás, munkaszervező és adminisztráló képesség, kereskedelmi érzék és tudás, technikai, munkásügyi és közigazgatásügyi szakismeret. Mindezek a képességek a nemzeti kultúrával és az államélet kiépülésével együtt fejlődnek. Ez a személyi arravalóság még a nyersanyaggazdaságnál is fontosabb, mert például a minden nyersanyagot nélkülöző Svájc abszolút számokban is nagyobb gépipart teremtett magának, mint a természeti kincsekben oly mérhetetlen gazdag, de a szellemiek terén anynyira elmaradt Oroszország', amelyik hiába zárta magát a haladás ezerféle ösztönző erőinek érvényesülésétől és a fejlettebb kultúra vívmányainak beáramlásától. Oroszország fejlődésén feltétlenül bizonyítható, mennyire kárára volt a védvámosság. Éppígy Románián. A kereskedelmi tevékenységhez egyebek közt az el hitetés, a rábeszélés szuggesztív képessége, az alkalmazottak vezetéséhez bizonyos diplomatikus és guvemementális érzék szükséges. Ezt hajlam, készség, gyakorlat és millió adja. A hajlam részben egoista, részben azonban altnisztkus ösztönökből fakad. *Egoisztikus ösztönök*:

1. *a vagyonszerzés vágya*; a pénzgazdagsáért vagy az ezzel járó hatalomért és dicsőségért való dolgozás. Ezt nem a vállalat, a produkció, az alkalmazottak boldogítása, nem a termelési közszükséglet kielégítése, tehát a köz szolgálata érdekli, hanem csak a profit és ha ezt munkabeszüntetéssel is elérheti, akár csak ideiglenesen is szívesen becsukja

a gyárát és kidobja összes alkalmazottait. Az anyagraktár áremelkedéséből előálló haszon minden fáradtság és rizikó nélkül esetleg valóban nagyobb, min a gyártási folyamat értékművelő képessége. Az áruelejtés, halmozás és árfelliajtás bőségesebb és biztosabb sikerrel kecsegtetett, mint amit a gazdasági elzárttság, az aranyparitásig fölemelt vámtételek, a valuta, a fuvardíj drágasága és közigazgatási eljárások bonyolultsága a termelésre való csábításban jelteni tudott. Hiába volt már 1914 óta a fogyasztóközönség megterhelése, hiába volt már egy évtized óta az egész belső fogyasztás a belső termelés számára biztosítva, ebből többtermelés nem származott, sőt mezőgazdaságban és iparban egyaránt. a termelés minősége és fajlagos mennyisége (efficiency) csak állandóan sülyed.

2. *uralkodási, hatalmaskodást vágy*, minél több ember fölött uralkodni, parancsolgatni, minél több embert zaklatni a maga szeszélyeivel, a régi földbirtok újjáébredése az ipari feudalizmusban, a kartellek és trösztök urainak. – miként hajdanában a kiskirályoknak. – az állam fölé kerekedévével.

8. *utánzás vágy, verseny, nivellálás, sportszerűség*. A legtöbb ember, aki a pénzvagyont hajszolja, voltaképpen nem a saját gazdaságát akarja növelni, csak a versenytársait akarja felülmúlni. Nem a saját szegénysége bántja, hanem a másnak jobb módja. A saját szegénységét még elviselné, de a más gazdagságát nem. Ha senkinek se volna autója, nem bolondulnának annyira utána, mert hiszen nem annyira maga az autó szerez élvezetet, mint a mások lefőzése. A gyári munkásokban is különösen éber ez a nivellálási ösztön; a különböző szakmák átlagos kereseti színvonalai között lévő „Spannung“ betartására érzékenyebbek, mint akár a reálbérekre.

Ezekkel szemben *az altritisztikus termelő ösztönök*:

1. *a feltalálás, a teremtő ihlet*. Minden valódi alkotás bizonyos művészi teremtő képzelet gyümölcse. Alapfeltétele a minden anyagias, hiúsági vagy hatalmi célzattól való mentessége. *L'art pour Vart* kell művelni a tudományt, a képzőművészeteket, a pedagógiát, a politika művészetét, a feltalálást. az ipart, az emberi tevékenység minden ágazatát. A nagy technikusok mind önzetlenek voltak, miként a nagy tudósok.

2. *a közérdek közvetlen szolgálata*, az ipar demokratizálásával (közművek, állami és városi üzemek, szövetkezetek). Közérdeket szolgál *ilyen* szellemben a gyáros, a munkaszervező, aki a *„wirtschaftsunfähig“* elemek számára existenciát biztosít. De más az, ha a gyár ezekért van, mintha ezek vannak a gyárosért.

Az emberiség lelkében nemcsak sok önzés és gyűlölködés duhaj-

codik, hanem a kölcsönös segítés, kooperáció és mutualitás ösztönei is ott lappanganak; ezeket felébreszteni és minden állami és társadalmi segítséggel erősíteni sokkal fontosabb, mint televényföldet létesíteni a nyereszkesedés, a spekuláció, az egoisztikus hajlamok vadhajtásai számára.

E két csoport, közti nagy széles elválasztó mezőn van letelepedve a termelők legnagyobb tömege, amelyik csöndesen, minden különösebb ambíció nélkül végzi a dolgát, ahogy az apáktól örökölte, mint a kisgazdák és a kisiparosok, sőt a gyáripárban foglalkozóknak is nagy hányada. Az emberiség 99 százaléka csak animális életet él, világnézet, hajlam vagy tehetség nélkül. Ezeknél a termelő foglalkozásuk is csak kenyérkereset, különösebb szakmaszeretet nélkül. Nincs önálló akaratuk vagy ihletük, csak a széljárás szerint húznak egyszer inkább az egoizmus máskor meg inkább a közcélúság felé.

De hiába kecsgettem ezeket az ösztönöket és képességeket a védvám előnyeivel, hiába szakképzés, nyersanyag, természeti energia, jó közlekedés és közigazgatás, ami egyenként is mindenik sokkal fontosabb, mint a vámtarifá, a termelés mindettől még nem fog kifejlődni. Mert minden termelésnek előjárója: a fogyasztás. *Want precedes work.* A fogyasztás előfeltétele pedig kettős: igény és tehetőség. Minden termelésnél a primär tényező a fogyasztó és nem a termelő. A termelés csak kiszolgálja a fogyasztót, de nem diktálhat neki. A termelés növelése végett tehát elsősorban a belső fogyasztást kell emelni, egyrészt a *fogyasztási kedv*, az igények, a kultúra fejlesztésével, a nemzetközi kereskedelem ezerféle ingerével, a kereskedelmi utazók, a reklám, a kiállítás stb. segélyével a szükségletek és kielégítésük hasznosságának és élvezetének megismertetésével, másrészt a *fogyasztási képesség* növelésével, a közjólét emelése által. Hiába a magasabb szellemi életstandard, ha nincs meg a lehetőség, ha hiányzanak az eszközök a fokozottabb igények kielégítésére.

Hiába beszélünk többtermelésről ott, ahol ennek természeti feltételei a földben és klímában, tehát a földrajzi adottságokban, a lakosság életigényeiben, kultúrájában, tradícióiban, gazdasági és társadalmi viszonyaiban hiányoznak, vagy még kellő hosszú időn át ki nem műveltettek. Hiába ott a gyáripár, ahol nincs szükséglet, nincs fogyasztás, mert nincs érzék, nincs igény, nincs vágyakozás ennek előnyei iránt, vagy meri a nagy fogyasztó tömegek oly szegénységben és ínségben élnék, amelyek minden ily vágyakozással csak sorsuk nyomorúságának tudatát és fájalmát fokozza. A vágyak sokkal gyorsabb szárnyúak, mint a képességek. Az iskola, a sajtó és a közlekedés csak a nyugtalan-ságot fokozzák, a lakosság szaporodása csak a szájak számát növeli,

de nem a karokét, csak a vágyat és a panaszt, de nem az akaratérő, szorgalom és kitartás erényeit.

A védvám ezt a természetadta helyzetet felforgatja, a termelőt, ülteti a nyeregbe és a fogyasztókat a kizsákmányolás szabad prédájául dobja számára. A termelők tetszése és kalkulációja állapítja meg a fogyasztás mértékét és irányát és nem megfordítva, ahogy a szabadkereskedelelemnél, a fogyasztás meghódítása utáni versengés a termelés tökéletesítésének állandó kényszerét. A védvám biztos várfalain belül a termelés indolenssé válik és mitsem törődik a belső fogyasztás igényeivel, sőt diktálni akar a fogyasztásnak, ami ezzel szemben csak a sztrájkkkal védekezhet: az igények leegyszerűsítésével, a vásárlástól való tartózkodással. A védvám tehát emeli ugyan az árakat és ezzel a tőke nyereségét, de viszont elkedvetleníti, összezsugorítja a fogyasztót. Ami nyereséget az intenzitásban nyer, azt elveszíti az extenzitásban. A védvámosság elve: kiesi forgalom, de busás haszon, és ha a fogyasztás csökken, újabb árfőlemelés. még fokozottabb vámvédelem. Viszont a szabadkereskedelem elve: nagy forgalom, az árak folytonos leszállításával. Küzdelem a drágaság ellen, az árak állandó olcsóbbításával. Nagy forgalom, tehát sok munkáskéz alkalmaztatása. Sok áru, tehát olcsóság, a fogyasztóképesség fokozása, az életigények fokozottabb kielégíthetése.

A védvám hatása a kartellképződésre és a kartellek hatása a termelő erőkre

Kartellképződés van a belső piacon, nemzetközileg, iparban és kereskedelemben, véd vámnál és kereskedelemnél egyaránt. De tény, hogy a védvámosság a kartellképződést lendületesen fokozza. Sokkal kisebb a védvám előnyeinek ösztönző képessége arra, hogy az új termelőket talpraállítsa mint arra, hogy a már birtokban ülő régi termelővetélykedés nyomban megszűnjék. Kényelmesebb megegyezni, mint versengeni. A fogyasztópiacnak a belső termelés számára való biztosítása a már birtokban ülő termelőknek nyújt kész monopóliumot, még pedig annál brutálisabb egyeduralmat biztosít számukra, minél magasabb a vámparitás. A kartellek és trösztök organizatorikus előnyeiből a közfogyasztás semmi hasznot nem lát. Sőt a termelés is csak kárát látja. A «szabad verseny hátrányait kizárja, de a hátrányokkal együtt az előnyeit is, amelyek pedig súlyosabbak. Minthogy a szervezett vállalkozók az árakat oly magasra emelhetik, hogy a legrosszabbul termelő is megtalálja a számítását, minden silányság tovább tengődik és megakadályozza jobb és új képességek érvényesülését. A jobb termelő profitját pedig annyira felhizlalják, hogy elhájásodnak és mindenféle demorali-

záló jelenségnek, herbert- és kegyencuralomnak nyitnak kaput. Megakadályozzák a szelekciót és ezzel a haladást.

Mielőtt a kartellek megalakulnak, a közönséget azzal kecsegtetik, hogy ebből ilyen meg olyan előnye lesz. És valóban, működésük megindulása nyomban megérezhető a gyártmányok minőségének hanyatlásán és az árak lendületes megrágításán. Szén helyett füstölőgő követ, szesz helyett füstölő folyadékot kapunk, a cukor mind kevésbé édes, de legalább fel sem olvad, tehát igen takarékos, a sör ihatatlan, ami még: takarékosabb, nem úgy mint a gyufa, amiben ugyancsak keresni kell az ép szálat és olyat, aminek feje is van. „Szilárdul a tőzsde”, vagyis az államhitel romlik; „szilárdul a kartell”, vagyis az áru minősége hanyatlak és az ára nő.

Van termelés, ami közhasznú, sőt a valóban közhasznú jellegű termelő tevékenység mindennél hasznosabb. *Saint Simán* helyesen érezte ezt, amikor az ilyen ipari arisztokráciát a nemzeti élet élére állította. A kartell is lehetne közhasznú, de így nehezebb. Könnyebb erőszakoskodni. Az erőszakoskodás fokozatai a kartellek és trösztök megerősödése folyamán, vagyis az egyes egész iparágak fölötti domináció-meghódításával:

2. 1. erőszakoskodás az alkalmazottakkal szemben;
3. erőszakoskodás a nyersanyagtermelőkkel és kereskedőkkel szemben;
4. erőszakoskodás a fogyasztókkal szemben;
5. erőszakoskodás az új termelőkkel szemben;
6. erőszakoskodás az államhatalommal szemben.

Minden monopólium gyöngítő hatású. A monopólium részesei tehát vétkesnek önmaguk ellen, de meg súlyosabban azzal, hogy mást is megakadályoznak munkájának szabad érvényesítésében. „A dolgozni kívánó munkások védelme” minden sztrájk törvénynek egyik sok fej törést okozott alapvető problémája. „A dolgozni kívánó iparosok védelme” a nagytermelők és kartellek erőszakoskodásával szemben ennek analógiája. Mert a monopóliumok urainak igen könnyű a helyzete: egyszerűen kihúzzák a pokrócot, nem adnak nyersanyagot annak, akinek a versenytől meg akarnak szabadulni. A nyersanyagok fölötti uralmat pedig a kezükbe juttatták a háborús központok, amelyek magánvállalati formában vígan élnek tovább, és amelyekben a termelők vígan élvezik az államhatalom jököjét.

Ha hiszünk abban, hogy a védvamos atmoszféra iparüzésre buzdít, hogy a helyzeti erőket mozgási energiává tudja átváltoztatni, akkor először is szét kell robbantani ezeket a mesterséges akadályokat. Az utakat kell szabaddá tenni és könnyűvé tenni az érvényesülést, a hala-

dást mindenki számára, megfelelő gazdasági oktatással a *képességet képzettséggé* kell fölemelni, az állam, a társadalom és az iparúzők közti relációkat a legsimábban szabályozni, a közlekedés és kereskedelem iparfejlesztő hatásait a legteljesebben érvényesíteni. *Az intenzív gazdasági szakképzés, a jó ipartörvény, a jó közlekedés, a lüktető életű kereskedelem mind egyenként is sokkal fontosabb, mint a védvám.*

**Kisüzem, nagyüzem. Technikai tökéletesség
vagy szociális egészség. Az industrializmus válsága.**

A mai technikai jellegű kultúrának az a fátuma, hogy *két ellentétes irányú* erőt kell kielégítenie: a *technikai szellem követelményeit és a szociális szellem követelményeit*. A technikai szellem, a munkamegosztás és a koncentráció a mindnagyobb egységekbe való tömörülés és a kis apró független egyéniségek felszívása, megsemmisítése felé mutat. A természeti erők és anyagok legrentábilisabb felhasználásának érdeke, a modern technika így korbácsolja a társadalmat a kollektívizmus felé. Megszünteti az egyén függetlenségét és az emberiséget a nagyüzemek alkalmazol tává besorozza. Minél nagyobb a gép, annál takarékosabb és annál versenyképesebb. De éhez mind nagyobb tőke kell, a gép ereje tehát átmegy a tőketulajdonos, a pénz birtokába. A technika tehát így segítette elő a pénz uralmát és fejleszti a társadalmat a *Marx Lenin-féle* kollektív demokrácia kommunista ideológiája felé.

Ezzel szemben áll a *S. Simon, Fichte, Proudhon-féle* arisztokratikus demokrácia, melynél a szociális fejlődés kívánalma az önálló, szabad, független gazdasági egységek számának szaporítása.. Nagyobb nemzeti érték 100.000 önálló gazdálkodó kisexisztencia, mint 10 gyár á 10.000 bérmunkás, a nagytőke és a spekuláció szabad prédájául dobova. A háború előtt csak a technikai előnyt láttuk, ami elvakította, elkápráztatta szemünket, nem láttuk meg a nagy szociális hátrányokat. Csak mindig a napsütötte oldal ragyogását és sohasem néztünk át az árnyékos oldalra, ahol az áldozatok vannak fölhalmozva. Azelőtt csak a gyárak munkáslétszámának emeléséről szóló újsághíreket lestük és élveztük; úsztunk a nemzeti boldogságban, ha például valamelyik gyár munkáslétszámát 3000-ről 10.000-re emelte. És ha aztán a konjunktúra megváltozásával valamennyit az utcára kilökte, ezt vállvonogatva elkönyveltük, mint a „gyárüzem természetével járó magától értetődő következményt. Mitsem törődtünk azzal, hogy az a 10.000-munkás előzőleg valahol otthon volt, sok közülök kisiparban, mezőgazdaságban a saját embere volt, de a munkásverbuválók felhajtották, ott-onukból, kiszippantották, pillanatnyi bérelőnyökkel való kecsegtetéssel a fővárosba felcsábították, hogy aztán a gazdasági fluktuáció minden terhét ezekkel szenvedtessék. Az „ipari tartalék hadsereg” itt lézeng a

nagyvárosok zsúfolt tömeglakásaiban, gyökerét vesztve, a sötét utcákban, a lebujsokban. A konjunktúrák változásait a kisüzemek sokkal szívósabban kibírják, mint a nagyüzemek. Az állandóság és biztonság fontosabb, mint az anyagi előny. A helyi fogyasztás kielégítésére a kisüzem, a nagytechnikájú közfogyasztásra a közüzem való. *Kisüzem és közüzem a nemzeti közjólét iparpolitikájának két pillére*, nemzeti veszélynék minősítvén azt, hogy *egész iparágak* magánkezekbe kerüljenek. Addig szavaltak a szocialisták a termelés és fogyasztás anarchia járói, amíg a háborús jegyrendszer kényszergazdálkodásába beültek a kartellek és diktatúrát gyakorolnak úgy a termelés, mint a fogyasztó fölött. A hajdani kiskirályok uralma csak egyes vidékekre, a céheké csak egyes városokra terjedt. Akinek-nem tetszett, találhatott magának az országban más vidéket, ahol tőlük függetlenül élhetett. Ezek a mai nagyipari koncentrációk azonban az egész országot behálózzák, minden iparágban megvan a maga kiskirálya, akinek hatalma kiterjed a fogyasztási szükséglet utolsó atomjára. Az industrializmus természetesen pusztítja a kistermelést, már kipusztította a falu önellátását, hogy így mindenkit önmaga adófizetőjévé és magát az ország kényurává tegye. A Rockefellerek példája úgy vonzza a közigazdasági caesaromániát, mint Napóleoné a katonai rajongást.

Az industrializmus a társadalmat felbomlasztja, szétrombolja. fel őrli és kétfelé szitálja: a tőke és munka oldalára, ami a munkásszervezetek és az alkalmazotti szervezetek örök harcára, önfelőrli polgárháborúra vezet. Mindez a technikai előnyért. *Inkább lemondunk a technikai előnyről, hogy a szociális előnyt elérhessük*, hogy megállítsuk az elproletárosodás folyamatát és az önálló független polgári existenciák számát szaporíthassuk. A technika fejlődésének olyan irányt kell adni, hogy lehetőleg egybeessen a szociális fejlődés követelményeivel. Ilyen demokratizáló hatású például a villamosság, ami a legkisebb mezőgazdasági vagy ipari termelőt is abba a helyzetbe hozza, hogy a termésméret erőit alkalmazhassa és ezzel teljesítőképeségét meghatványozhassa. *Az állami energiagazdálkodás kiépítése a fogyasztás décentralizálásának szellemében mindenféle nemzetgazdasági és szociális szempontból sokkal gyümölcsözőbb mint a véd rá*, ami csak a nagy-tőkét gyümölcsözteti. A kisiparos és a kisgazda sokkal több kárát látja a védvámnek mint hasznát, mert sokkal veszedelmesebb ellensége számára a belső nagyüzem monopolisztikus versenye mint a külföldi cikkek beáramlása, ami nem tudja tőle a helyi fogyasztást elhódítani. A védvám megdrágítja a kistermelés anyagjait, eszközeit, tehát megnehezíti a kistermelő küzdelmeit és megakasztja érvényesülését.

Megjegyzem, hogy nem holmi tudatlan, szájas, elavult kisiparos-

demagógia alátámasztására gondolok, hanem az egészséges, értékes, szakképzett elemekre, amilyen szerencsére nagyon sok van. Amikor az intellektuell pályákról a középosztály fiait és a hivatalnokokat ipari produktív pályákra buzdítjuk, *akkor nem a gyári proletár sors lebeg előttünk végcél gyanánt, hanem a kisgyáros.* Westfália (Solingen, Remscheid), Szászország, Thuringia kisüzemei sokkal értékesebb hálózatát képezik Németország társadalmi erőinek, mint Berlin örökké forrongó nagy gyárkolosszusi, amelyek impozánsak nagyságukban és technikai tökéletességükben, de megdőbentenek szociális veszélyeikkel. Amerika G millió, Anglia 3 millió, Svájc 200.000 munkanélkülije riasztó memento az industrializmus útjának követése ellen. Ha már áldozatot akarunk hozni az ipari tevékenység fejlesztéséért, *tegyünk meg mindent a kisüzem és a középüzem érdekében.* De ezeknek semmi szükségük sincs a védvámra, ami csupán az útjukat eltorlaszoló ipari feudalizmus érdekeit támogatja. A valódi nemzeti iparfejlesztés érdeke tehát ellentétes a védvámhoz fűződő magánérdekkel.

Nem megállítani kell a gyárak fejlődését, do mérsékelni az ipari koncentrálódás lendületét és megakadályozni monopolisztikus hajlandóságainak érvényesülését. Minden rossz, ami elsietett és ami túlzott, ami a természetes fejlődés eltorzítása. A kereskedelem útján fejlődő ipari tevékenység, mely a belső fogyasztás állandó és biztos talaján áll. a kisbankári iparfejlesztő tevékenység, amikor a pénztöke és a kereskedelem közvetlenül együtt dolgozik a technikai termelőképességgel. Franciaország kis- és középüzemi jellege való Európának, de nem Amerika, utánzás. Amerika a technikában utólérhetetlen, hiszen azzal együtt fejlődött. De nem követhetjük. Amelyik nép mohón beleveti magát az amrikanizmusba, az a technika-közgazdasági előnyöket a szociális-kulturális dezorganizáció súlyos hátrányaival tartozik megfizetni. Minden idegen intézmény túlsietett áttelepítésével, minden elhamarkodott utánzással csak a rossz tulajdonságokat telepítjük át az előnyök nélkül és a saját, belső fejlődés lassúságán türelmetlenkedv-zéttiporjuk annak egészséges gyökereit. Az ősi germán erkölcsi értékek dezolációja valóban túlzott áldozat az amerikai industrializmus kongó előnyeiért. A mai viszonyaink, történelmünk és hajlandóságaink számára szintén sokkal közelebb áll Franciaország a maga kispolgári rendszerével, mint Amerika vagy Németország lélekölő irama.

Meg kell jegyezmem, hogy a nagyüzem technikai fölényének hangoztatása gyakran falsumon alapszik, még pedig itt is az optikai beállítás hibássága okozza a helytelen megítélést. Amikor a kisüzemet a hatalmas gyárral összehasonlítják, megint a termelést tekintik primár tényezőnek és nem a fogyasztást, úgy tekintik, mintha a két üzem egy-

másmellett állana és együtt indulnának a fogyasztás meghódítására. A termelési processzust *csak a gyárkapuig* vizsgálják. Pedig *az utolsó kisfogyasztó kamarájáig* kell a költségviszonyokat végignyomozni. Ha a falusi malom vagy szeszfőző üzemét a pesti nagymalmok és szeszgyárak tizemével pusztán a technikai rentabilitás szempontjából hasonlítjuk össze, teljesen helytelen ítéletre jövünk a kisüzemekkel szemben. Mert a falusi háziiparos, a kereskedelembe *közvetlenül* bekapcsolt és teljesen azzal együtt élő kisgyár ott lakik a nyerstermelők és a fogyasztók között, elmarad tehát a nyersanyaggyűjtés, romlás és ide-oda-szállítás költsége, az a nagy improduktív hivatalnoki apparátus, amelyik kell ahhoz, hogy a nagy gyár, a kartell a maga anyagait összegyűjtse, főlhalmozza, gyártmányait, felhalmozott árutömegeit pedig a fogyasztók kamráiba juttassa. Mennyi haszontalanul közbeiktatott „szellemi” bürokrata munka, mennyi ide-oda szállítás, a vasutak meddő igénybevétele áll elő emiatt. Amilyen kövér milliókat a kartellek és trösztök a közvélemény megnyerésére, a sajtó és a politikusok le-pénzelésére elpredálnak, avégből, hogy a fogyasztó közönséget zavartalanul zsarolhassák, csak a közviszonyoknak erre a demoralizálására elpocsékolat vagyonokból mennyi valóban értékes tehetséget lehetne az iparüzésre kinevelni és önállósodásában támogatni. A gyáripar is teremti bizonyos kisegítő kisiparokat: de több az amit elfojt.

A pénzkapitalizmus és a termelés.

Az ipari termelő erőket részben a nagyüzemek és kartellek monopolisztikus hatalma nyomja el, de tán még ennél is súlyosabban a finanzkapitalizmus szervezete, és önálló különleges életműködése. A pénz az értékmérő és csereeszköz passzív szerepköréből az egyetemes világdiktátor hatalmába emelkedett. Külön kutatást igényelne annak megvizsgálása, vajjon az ipari termelő erők kultusza szempontjából *előnye vagy hátrány a Bankwirtschaft?* Alkotni csak a spontán megnyilatkozó egyéni erők tudnak, a bank csak megvárja amíg az egyéni vállalkozás átkínlódik a gyerekbetegségeken, elpusztul vagy megél. megvárja amíg áldozata eléggé megerősödött ahhoz, hogy bár állandóan elszívja erőit, azért mégis meghagyjon annyit, hogy tudjon számára állandóan új erőnedveket termelni. A bank nem hagy élni, de nélküle nem tudunk megélni. Ezt a pénzpiacnak már befejezett monopolizálódása okozza. A pénz diktál, pedig csak szolgálnia szabadna.

A pénzpiac, amelynek a mindennemű termelő tevékenység eredménye gyanánt kellene reflektálnia, éppen ellenkezőleg, a saját hullámzását reflektálja rá az egész munkapiacra. A börze, a spekuláció a valutázás minden szolid munkát nevetségessé tesz, kigúnyol, befo-

lyásol, megakadályoz. Hiába a legszorgalmasabb alkotó munka, a pénz sajátos élete mint szeszélyes vihar kering fölötte, mint földrengés morajlik lábai alatt, egy szempillantással elsöpréssel fenyegetve a becsületes szorgalom minden verejtékes eredményét.

Az Ipari Forradalom.

Anglia ugyancsak fájdalmas vajúdással jutott át a kereskedő államból az ipari államba. Egész mezőgazdasági osztálya, szabadparaszsága, a yeomanry elpusztult belé és a lakosság úgy felkavarodott mint egy új népvándorlásnál. Egyes nagyvagyonok felszökkenése és a nagytömegek mélyeséges elnyomorodása volt az eredménye. A modern technika-pénzgazdasági kapitalizmusnak ez a feloldó és át csoportosító hatása mint valami amerikai hőhullám jött át a kontinensre. Angliában 1776-al vesszük kezdetét, Franciaországban 1830-al, Németországban 1871-el. Nálunk a mesterséges iparfejlesztési akció adott bizonyos lökést ezirányban (1906-1910), valójában azonban csak az összeomlás óta (1918) érezzük vulkanikus hatását. A háborús kényszergazdálkodás siettetete, az utóbbi évek kormányainak gazdaságpolitikai indolenciája meg még felülről is támogatta a mi Ipari Forradalmunk földrengése« jelenségeit, amelyben legértékesebb társadalmi osztályunk pusztulásnak indult. A háborúban elpusztult a testi egészség, azóta a lelki egészség. Ott az erő. itt az önzetlenség, a tisztas munka és a becsület. Ennek jelenségei is egész külön tanulmányt igényelnének, hogy társadalmi politikánk valódi ható tényezőit, fölfedhessük és a követendő elveket a tények és szándékok reális mérlegelésével megállapíthassuk. Csupán arra a problémára kívánok rámutatni: *érdekünk-e ezt az Ipari Forradalmat siettetni, avagy inkább igyekezzünk ezt óvatosan lefékezni, vagy pláne elhárítani?* A kérdés az, vajjon a világtörténelem előírta egyetemes emberi kultúrfejlődésnek olyan fázisát jelenti-e ez, amelyen akár tetszik akár nem át kell menni, tehát jobb minél gyorsabban túlesni rajta? Nekünk, kelet népének, a Kelet és a Nyugat hídfőjénél kell-e és szabad-e a Nyugat minden hóbortját, minden tévelygését fenéig kiürítenünk? Továbbra is részt kell-e vennünk a nyugati nagy nemzeteknek ebben az önfelörlő lóversenyében, ebben a hiúságos külsőséges hajszában, ami annyira idegen és ellenszenves a mi méltó kontemplatív hajlandóságainknak? Nem a képességek és a szorgalom hiánya tartja vissza a magyar úri osztályt a kapitalisztikus életpályáktól, hanem örökölt antikapitalisztikus természete és etnikai érzéke, ami nem tud és nem akar fölmelegedni és feloldódni egy Balkán-kapitalizmusban. Az angol *gentleman-kapitalizmus* atmoszférája bizonyára nem volna ily vissza-

riasztó számára. Hasonló az orosz nemzeti lélek természete. Nemcsak *Dostojewski és Tolstoj*, hanem az orosz közgazdaság sok tudós kutatója is csalódottan elfordult a nyugati indusztrializmustól és visszavonulást prédikált az orosz társadalom történelmi formái közé. Az orosz katasztrófában bizonyára igen nagy része volt az indusztrializmus érdekelteinek, akik féltek ettől a békés konzerválódástól és inkább előmozdították a bolsevizmust, aminek kerülő útján a legbrutálisabb gyarmati rablókapitalizmus gyümölcsözőt számukra.

A 19. század öröksége hármasság: *a kapitalista szellem, a mechanisztikus szellem, a kollektív szellem*. Az első a történelmi feudalizmus helyébe ülteti a plukráciát, a bankokráciát, a kartelluralmat, az ipari monopóliumokat, a pénzfeudalizmust. A mechanizáció a túlságba vitt munkamegosztás következményeképp leprimitívizálja a szellemi fejlődést és okozza a kultúra dekadenciáját. A kollektívizmus megakadályozza a szelekción, minden haladás anyját az érvényesülésben és kielezi a fajok és osztályok harcát, a „tőke és munka” küzdelmeit. Mi minden történelmi fejlődés mellőzésével egy mondhatni natural-patriarchalizmus állapotából a kereskedelmi és az ipari állapot mellőzésével *egyszerre a pénzuralmi rendszer legmagasabb* iskolájába ugrottunk át. A kapitalista, a mechanisztikus, a kollektív szellem említett jelenségei ezért nálunk sokkal riasztóbb túlzásokkal tűnnek fel, mint volna akkor, ha nálunk is a kellő alapépítmények realitása enyhíthetné szélsőséges jelenségeiket. De a történelmi kifejlődés fokozatai hiányoznak és ez okozza azt, hogy nálunk a modern kapitalizmusnak csupán hátrányait szenvedjük, anélkül hogy előnyeit élvezhetnők. A kulturális, a szellemi és erkölcsi dekadencia betegségi tüneteivel szemben ellenállóképességük meggyöngült, azonban a tőke és munka harcában a Nyugat legfejlettebb eszközeivel dolgozunk.

A védvámosság kielezi mindezeket az ellentéteket és növeli az elégtelenség feszültségét. A nagytőke monopolisztikus helyzetét támogatva az Ipari Forradalom brutális pusztítását fokozza, a társadalmi dezorganizáció sérelmeit és veszedelmeit súlyosbítja.

A rythmikus hullámzások visszahatása a termelésre.

A közgazdasági élet apálya és dagálya a konjunktúra. Ezt éppoly ismeretlen csodálatos társadalmi erők mozgatják mint amilyenek a tengernek ezt az örökké hullámzó mozgását. És ez az akaratumkon javarészt kívül eső tényező dönt el mindent. Ha a közönségben valami után erős vágy támad, lehet akármilyen vám és megnehezítés, a behozatal nő, ha meg ez a vágy és érdeklődés elapad mint a forrás vize, támogathatjuk a belföldi ipart akárhogy és bárminő áldozattal, leszállíthatjuk a

vámot vagy eltörülhetjük, mégsem lesz forgalom. A divat, a hitel, a bizalom, a napfoltok hatása a búzatermesre, a pénz élete és sok más jelenség hullámszerűen érvényesül és befolyásolja a termelő munkát.

A hausse és baisse e kisded játékaiban azonban eltörpülnek a történelmi korszakok óriási hullámhegyei és völgyei mellett, amelyekben nemzetek tűnnek el és mások a zenitre fellendülnek, az építő és romboló korok nagy kataklyzmáiban. Az ipari alkotó tevékenységnek, akár a művésziné, – hiszen az alkotás lelkifolyamata ugyanegy, akár művészi alkotásról akár vállalat megteremtéséről van szó, – nagy lendületet csak a nagy korok, a nemzeti lélek nagy dagály hullámai tudnak adni. Valami nagy nemzeti lelkesedést kell tudni a nemzethez ihletni, ahogy tette 1830-40 körül *Széchenyi* és 1890 körül *Baross Gábor*. A politikai és társadalmi élet üdesége, tisztasága, meleg lendületű vérkeringése, bizalom a nemzet jövőjében, ragaszkodás az államhoz és minden áldozat vállalása az állam megerősítéséért, nem kitüntetésért, címért, koncertért, hanem belső meggyőződésből, mert az állam sorsát mindenki *a saját* sorsának tekinti. *A nemzeti szellem fölébresztése*, ez a tisztára eszmei munka sokkal többet ér és eredményesebb mint bármiféle vámtáblázatok és száraz szabályzatok, amelyeknek merev keretei üresek, mert kitöltésükhöz hiányzik a lelki tartalom.

A nemzeti történelmek „nagy” hősi korszakai egyúttal a közgazdasági életnek is a leggyümölcsözőbb periódusai. Amíg a nemzeti lélek alszik vagy fáradt, kedvetlen, beteg vagy; elundorodott, ha el van tiporva, igazságtalanságok és törvénytelenések, elnyomás, osztályuralom vagy más eféle sérti, addig hiába minden dolgozni! dolgozni! buzdítás, és hiába a legnagyobb áldozat. Amint azonban az ugarban veszteglést megelégtünk és a költők és publicisták művelnek sikerül a holt vizeket hullámmásba hozni, a nemzeti megmozdulás hullámhegyén magasra siklik, akadálytalanul, a legnagyobb könnyűséggel a termelő ihlet, minden ágazatával.

A nemzeti léleknek ezt a fölpezsdülését kell élő munkáim, dolgozni és várni, előkészülni arra, hogyha majd megint egyszer kitör a gejzír, éltető sugarait fölfoghassuk, ha a dagály megindul, hajóinkkal készen álljunk a kifutásra. *De ehhez a szabadság fényugara és az igazság melege kell.*

A mai védvámosság nem olyan természetű, hogy ezt a fényt és meleget nyújthatná. *A védvám csak a valóban zsenge gazdasági viszonyok között és a közszellem hullámmásának fölmenő ágazatában hozza meg gyümölcsöző hatásait, addig amíg az egyéni vállalkozás, a szabad ipar rezsimje tart, és amíg az ily nagy korszakok arany sugarai mindenfelé a bizalom, a hitel, a becsületesség és áldozatkészség erényeit ra-*

gyogtatják. De amint az ily építő korok lendülete hanyatlásba fordul, a destrukció és rombolás hullámvölgyében a védvámosság már csak az egoizmust növeli. *List Frigyes* és *Széchenyi István* tragikuma volt, hogy megelőzték korukat, mely még a reakció hullámvölgyében tespedt. amikor az ő prófétai lelkük már a bekövetkező nagy föllendülés ihletében élt. *List Frigyes* nem a mai viszonyokra írta meg teóriáját, hanem az akkori kezdetleges állapotokra, csak a valóban „zsenge” ipar határáig ajánlotta a nevelő váموkat.

Ámde amint a nemzeti ipar fejlettsége ezt a határt már túllépte, és amikor a kartellek *kötött piacot* teremtettek, akkor a védvám már nem *nevelő* vám, hanem csak *árdrágító* vám, és *annál erősebben válik kizsároló vámmá, minél közelebb jut a vámtarifa a prohibícióhoz.* *Más az ipari termelés közjóléti és más a finánckapitalisztikus ideálja. Az előbbi a benthami, az utóbbi a rockefelleri ideál.* Az első a legnagyobb tömegek legnagyobb jólétére törekszik, az utóbbi az egyesek legnagyobb hatalmára. A védvámosság a nagyvagyonokat megsokszorozza, de nem emeli a közjólétet. Nem erősíti meg azt a lelki diszpozíciót, amelyik a nemzeti szellem hősi korszakait előmunkálni és a nemzet javára hasznosítani tudja.

Bekapcsolódás vagy izoláció?

Az egyén, a nemzet és az emberiség lelki tüneményei között oly szoros kapcsolat van a reformok hatásai rajtuk végigfutnak, mint a tóba dobott kő hullámgűrűi a tó egész felületén. Nincs önmagában álló jelenség. Mindennek van története, fejlődése és jövője, és összevissza hálózott kapcsolata szinte az összes többi jelenségekkel. Nincs külügy és nincsen belügy. Minden ország belügye külügy a többiek számára. Ha boldog izolációban a többi országtól távol esik, akkor csinálhat amit akar. De Magyarország nem fekszik olyan szerencsésen mint Újzéland vagy Island szigete, hogy a maga berendezéseit nemcsak *pro lege*, hanem *de facto* autonom intézhesse, a saját ideáljai szerint, tekintet nélkül a környező viszonylatokra és az egyetemes korszellem követeléseire. Nagy-Magyarország inkább követhetett volna elzárkózó politikát, amíg önálló gazdasági autarkia volt. De Csonka Magyarországnak alig van ipari nyersanyaga; a mezőgazdasági iparok kivételével javarészt behozatalra szorulunk. De úgy ez a behozatal, mint agrárkivitelünk csak a *do ut des* elv alapján bonyolítható le, komparatív költség- és haszonkalkulációk útján. Nem lehet csak kapni, adni is kell, és a nemzetközi áruforgalomból is az az ország nyer, amelyik jobban tud *dinamikailag kalkulálni*, vagyis a külkereskedelmi statisztika megbízhatlan és merev számoszlopai helyett az

áruforgalom társadalom átalakító hatásait mérlegeli. A hosszú háború és elzártság folyamán például országszerte elhasználódtak a mezőgazdasági és ipari termelés szerszámai, eszközei, gépei. Micsoda kárt jelent a sok zötyörgős szekér, 'amit a falusi bognárok nem tudnak kijavítani. a kisiparosoknak sőt gyáraknak is silány szerszámai és nyersanyagai, mennyi új termelő erő nem tud érvényesülni, mert nem tud berendezkedni. A hazai szerszám- és gépipart akarjuk védeni azzal, hogy számára lekötjük ezt a nagy fogyasztói szükségletet. Amíg majd odáig jutunk el, hogy ez a termelés a szükségletet minőségben, szállítási időben és árban valóban kielégíthet[^] addigra a szükséglők ugyancsak felfordulhatnak. Nemzetgazdasági szempontból sokszorosan nagyobb az bizonyítéka, amellyel a hitelező külföld nem tárgyi, hanem személyi képességeinket honorálja. A külföld bizalma dönti el, hogy küld-e nekünk árut, bizalma az embereinkben és nem a statisztikáinkban.

Amilyen hibás a statisztikának pusztán számszerűségi alapon a veszteség, amit a termelőképességnek ez az egyetemes megkárosítása jelent, mint ami hasznot a szerszám- és gépipar monopolisztikus helyzete és a külföldi behozatal valutáris áldozata jelent. Vagy például, ha országos jellegű műtrágyázási akciót importtal csinálnánk mezőgazdasági többtermelésünk lökészerű előmozdítása érdekében. Minden külföldi kölcsönt is megér, a leggyümölcsözőbb befektetés, ami ipari nyersanyagok, gépek és szerszámok 'behozatalára irányul. Az évtizedes elzártság folyamán mindentől annyira kifogytunk, hogy nem csodálható, ha néhány éven át a behozatal a normálnál magasabb. Ez nem betegség tünet, sőt ellenkezőleg¹, egészséges életvágy és oly bizalom való megfontolása, *a behozatali* oldalon, még veszedelmesebb ez a *kiviteli* oldalon. Minden ország a maga jólétének mértékét kivitelének forszírozásában látja. Aki nem bírja iparcikkkel, az tartja az iramot nyersanyaggal, élelmi terményekkel, ami után elmaradhatatlan következmény a munkaerőexport, a kivándorlás. A belső jólét fokozása, a belső fogyasztópiac erősítése, ez a termelés növelésének egyedül egészséges útja. *Witte* gróf gazdaságpolitikája, az élelmickek exportba kergetése és ezzel belső leszegényítés, drágítás és éhínség előidézése, nagyrészen volt okozója Oroszország társadalmi összeomlásának. Az export csak akkor gyümölcsöző, ha a belső fogyasztóképesség kielégítését és emelkedését nem károsítja. *A kereskedelmi mérleg tana az import oldalon tut pesszimista, az export oldalon tut optimista.* Az importtal szemben homorú tükör, ami mindent soványabbnak mutat, az exporttel szemben domború tükör, ami mindent kövérebbnek mutat mint ami a valóság.

A magyar gyáripár a volt Monarchia egységes gazdasági terü-

tétén igen szépen fejlődött. A fogyasztási szükséglet növekedése szem pontjából tán kissé lassan, társadalmi visszahatásai szempontjából tán túl sietősen. Nagy gyárak alakultak szubvenció nélkül is, közös vámterületen az amortizált osztrák és cseh iparral. És boldogultak. Most meg csupa félelemből elzárkózást kívannak? Mezőgazdasági exportunkat nem áldozhatjuk fel a gyáripari behozatal csökkentése kedvéért. Pedig nemcsak mezőgazdasági, hanem ipari exportunk is volt, sőt” fejleszthető volna Nyugat felé is. A termelési költségek olcsóbb volta, a kikészítési eljárás megszorodott lehetőségei a minden irányba való éber orientálódást ajánlják. Anachronizmus mai megcsonkított állapotunkban az 1906 körüli önálló vámterületi ábrándok frazeológiáját felmelegíteni az elzárkózási politika érdekében.

Különösen káros ez az elszakított országrészekre való tekintettel. *Minden cselekedetünknek kategorikus imperativusa: az integritás.* Bármit tegyünk, az integritás érdekében tesszük. Egész közgazdasági és kulturális politikánkat ennek szolgálatára kell beállítanunk. Nem holmi irredenta gascognádokkal, hanem céltudatos és állhatatos munkával. Az elzárkózás a hódítók érdeke. A mienk: minden eszközzel megátolni azt, hogy az ideiglenes országhatárok gazdaságilag megszilárduljanak. *A gazdasági forgalom élénksége a kulturális kapcsolatok élénkségét is biztosítja.* Viszont az áruk áramlása ellen emelt kínai falak elfogják a nap melegítő sugarait, kultúránk kisugárzását. A szellemi erők expanziója sokkal „fontosabb mint az áruké. Minden szellemi és anyagi érdekünk a bekapcsolódás politikáját követeli és az izolációt öngyilkosságnak minősíti. Csonka-Magyarország csak szabadkereskedelmi irányt követhet.

Ezekkel az érdekekkel szemben gyáriparunk nem követelhet magának áldozatokat. Sőt éppen ellenkezőleg, ezekért gyáriparunk is tartozik a legsúlyosabb áldozatokat meghozni.

A nemzet termelő erőinek kifejlesztése és gyarapítása a mi forradalmi és háborús korunkban az államok létszükséglete. A háború a politika folytatása, – más eszközökkel. A mai helyzet a háború folytatása, – más eszközökkel. De az eszközök itt és ott csak külsőleg eltérők; céljuk, lényegük ugyanaz: a nemzet életvágynak kielégítése és államiségének érvényesítése.

Es ennek a gyáripar legyen a legfontosabb tényezője? Éppen csak a gyáripar? A természet erői és anyagai fölött való uralomnak egyesek kezébe való koncentrálása, ahelyett, hogy a köz javát szolgálták? A kisipar, kisgyár és a közüzem fontosabb, a mezőgazdaság még fontosabb, a kultúra a legfontosabb! Az egyesek palotáinál fontosabbak a népmilliók házikói. „Nagyobb szolgálatot teszünk a hazának

akkor, amikor polgárainak lelkét műveljük ki, mint mikor magas házakat építünk számukra; mert sokkal jobb, ha nagy lelkek laknak alacsony tető alatt, mintha nyomorult rabszolgák rejtőznek nagy házakban”.